

Bokmeldinger

Vakkert og informativt om Østens Kirke

Baumer, Christoph, 2016. *The Church of the East. An Illustrated History of Assyian Christianity*. London: I.B. Tauris, 352 sider.

Yacoub, Joseph, 2016. *Year of the Sword. The Assyrian Christian Genocide*. London: Hurst & Co, 278 sider.

Anmeldt av Jan Bojer Vindheim

Vi har lett for å tenke at kristendommen er en europeisk eller vestlig tradisjon, og dermed se bort fra de østlige og afrikanske kirkene. Da overser vi også hvilken rik kulturell tradisjon som forvaltes av de assyriske og kaldeiske kristne som nå er hardt presset i Syria og Irak. Disse menighetene er rester av det som en gang var verdens største kirkesamfunn i geografisk forstand, *Østens Kirke*, misvisende gjerne omtalt som *nestorianerne*.

For den som vil vite mer om Østens Kirke er det gledelig at forlaget I B Tauris har utgitt en oppdatert utgave av Christoph Baumers gjennomillustrerte praktverk, *The Church of the East. An Illustrated History of Assyian Christianity*. Boka er både en førsteklases innføring og et uvurderlig oppslagsverk med omfattende registre. Baumer gjennomgår den historiske utviklinga i både tekst og bilder, med mange fascinerende detaljer, og resultatet er ei uvanlig attraktiv bok til en latterlig lav pris. Allerede tittelen viser at Baumer ikke tar for seg det gamle assyriske rike, men begynner med kristendommens første tid. Han forklarer i detalj de fine teologiske nyansene som førte til bruddet mellom Østens kirke og såvel den romerske kirke som de koptiske og armenske kirkesamfunnene, ved konsilet i Khalkedon i år 451.

Betegnelsen «nestorianere», som ofte brukes om Østens Kirke, er ifølge Baumer misvisende av flere grunner. Nestorius virket aldri innenfor Østens kirke, og hans kristologi er annerledes, men det er et slektskap mellom formuleringene til Nestorius og den liturgiske formulering som brukes i Østens Kirke: «Én er Kristus, Guds Sønn, æret av alle i sine to naturer; avlet av Faderen uten begynnelse i tid: født av Maria i sin menneskelighet, forenet i tidens fylde i ett legeme» (s.47). Fordømt som vranglære av den statlig sanksjonerte kristendommen i Roma og Konstantinopel, måtte Østens kirke se mot øst. Baumer skildrer utviklinga av en kirkeorganisasjon som fra sitt hovedsete i Seleucia/Ctesiphon, nær dagens Bagdad, hersket over biskoper ikke bare i Syria, Mesopotamia og Persia, men også i Kina, India og Sentral-Asia.

Østens kirke har altså hatt et stort geografisk nedslagsfelt. Den oppnådde likevel aldri å bli statsreligion noe sted, og fikk de fleste steder heller ikke noe fotfeste i brede lag av befolkningen. Den forble en forfinet tradisjon, dyrket av overklassen blant annet i Kina og Mongolia. Det er bare i deler av Persia og Mesopotamia Østens Kirke har vært en egentlig folkekirke. På sekshundretallet var antakelig flertallet av befolkningen her kristne, men i løpet av få århundrer hadde islams framvekst ført til at de kristne var blitt et mindretall.

Blant de mange historiske fakta Baumer bringer fram, er kanskje nestorianernes rolle hos mongolene mest overraskende. Flere av de berømte - og beryktede - mongolhøvdingene som hersket over store deler av Asia hadde nestorianske hustruer, men ingen av dem later til å selv å ha latt seg døpe. Det var likevel slik, skriver Baumer, at Djengis Khans sønnesønn, Hulagu Khan, ga ordre om at de kristne skulle skånes når han lot sine krigere slakte befolkningen i Bagdad og andre byer i Midt-østen

De siste århundrene har Østens Kirke vært redusert til pressede minoriteter i Mesopotamia og Syria (og noen menigheter i India). Kirken har vært splittet en rekke ganger; men består i dag av to hovedstrømninger: *Den Kaldeiske Kirke*, som er *uniert*; altså underlagt paven i Roma, og *Den Assyriske Kirke* som er uavhengig, men langt mindre. Baumer avdekker hvordan maktkamper, mer enn teologisk uenighet,

har ligget til grunn for slike valg av tilhørighet. Hvilke menigheter innen Østens Kirke som allierte seg med Roma har skiftet flere ganger. Baumer skriver: «mellom 1666 og 1672 var alle de tre kirkene som vokste ut av Østens Kirke enten formelt alliert med Roma, eller involvert i forsøk på forening ... Disse forhandlingene var ikke motivert av teologiske spørsmål men hovedsakelig av interessene til de involverte familiene» (s.250).

I likhet med andre religiøse minoriteter har de kristne vært forfulgt. Og overgriperne har ikke skjelnet mellom kaldeere og assyrere, som jo er samme folkeslag. De ble alle rammet av folkemordet på armenere og andre kristne i Tyrkia under første verdenskrig og har de siste åra vært angrepet av den Islamske Stat og andre ekstreme islamister. Baumers bok er oppdatert også på denne utviklinga, men for den som vil ha en grundigere innføring i situasjonen for de assyriske og kaldeiske kristne de siste hundre år har Joseph Yacoub utarbeidet en utførlig dokumentasjon i sin bok «*The Year of the Sword,*» som kom i 2016. Også denne boka har et godt register.

Yacoub har arbeidet med sitt materiale i mange år og har utgitt flere bøker om kristne minoriteter tidligere. Han har et lengre historisk perspektiv enn Baumer; og begynner sin framstilling slik «Kjent under ulike navn - assyrere, kaldeere, syriaker, nestorianere, jacobitter, arameere - er assyrerne, kalt *aissorer* eller *assoriere* av armenerne og *suriyanai* av tyrkerne, etterkommere av de assyriske, babylonske, kaldeiske og arameiske folkene i det gamle Mesopotamia, et land situert mellom elvene Eufrat og Tigris, hvis historie går mere enn 5 000 år tilbake» (s.2).

Men hovedinnholdet i boka er de tragiske begivenhetene i året 1916 som tittelen viser til. Yacoub, hvis familie var blant ofrene, skildrer med dypt engasjement hvordan den tyrkiske kampanjen mot armenerne også rammet den assyriske befolkningen i Tyrkia. Paradoksalt nok var vestlige misjonærers støtte til de kristne minoritetene i Anatolia og Mesopotamia en viktig utløsende årsak til den motvilje og mistenksomhet overfor de kristne som arkitektene bak folkemordet kunne utnytte.

Yacoub bruker et omfattende kildemateriale og skåner på ingen måte sine lesere. Vi får i kvalmende detalj lese utdrag fra samtidige beretninger om hvor og hvordan tyrkere og kurdere drepte, plyndret og voldtok. Flukt var ingen løsning. Titusener av assyrere som holdt til i fjellområdet Hakkari, valgte å flykte til sine trosfeller i det nordvestlige Iran. Der ble de imidlertid angrepet av den kurdiske stammehøvdingen Simko, og mange ble drept, heriblant den assyriske patriarken Mar Shimun XXI som Simko lokket i bakhold. Med hjelp fra britiske myndigheter flyktet de overlevende videre til Irak, og ble bosatt på Ninive-slettene utenfor Mosul, der det allerede var mange kaldeiske kristne. Britene organiserte de kamptrente assyrerne i egne paramilitære enheter kalt Levies, som ble brukt til å slå ned opptøyer blant arabere og kurdere.

Da britene trakk seg ut var assyrerne derfor svært upopulære blant andre irakere. Noen hundre væpnede assyrere som sommeren 1933 forsøkte å ta seg over grensa til Syria ble avvist, og da de ville vende tilbake brøt det ut kamper med irakiske styrker. I løpet av få dager utviklet det seg omfattende angrep på og plyndring av kristne landsbyer, som kulminerte i nedslaktning av hundrevis av sivile i den lille byen Semila.

Mange av assyrerne valgte etter dette å flykte (ubevæpnet) videre til Syria, der de opprettet landsbyer i distriktet langs Khabour-floden. Minnet om denne vonde historien ble vekket til live igjen i 2014 da etterkommere av Hakkari-assyrerne ble angrepet av den Islamske Stat. Flere tusen assyrere ble nok en gang drept og enda flere flyktet, mange til andre verdensdeler. De assyriske kristne er i dag - i likhet med minoriteter som yezidier - ikke bare truet av ekstreme islamister, men både i Syria og Irak presset til å velge side i maktkamper mellom arabere og kurdere.

Yacoub's bok utvider perspektivet som vi møter i mange framstillinger av folkemordet på armenerne, ved å vise at armenerne ikke var de eneste ofrene. I likhet med armenske historikere bruker Yacoub mye plass på å dokumentere at overgrepene ikke var tilfeldige, men fulgte en sentralt utarbeidet plan. Her kunne han hatt nytte av Taner Akçams (2013) dypdykk i de ottomanske arkivene. Mens Yacoub's bok er et rop

om rettferdighet for hans forfulgte folk, er Baumers bok mere lavmælt, men ikke mindre klar i sin påpeking av at Østens kirke kan være i ferd med å bli utslettet fra sitt første og kanskje siste hjemsted i Mesopotamia.

LITTERATUR

Akçam, Taner, 2013. *The Young Turks' Crime against Humanity: The Armenian Genocide and Ethnic Cleansing in the Ottoman Empire*. Princeton: Princeton University Press.